

Ks. Janusz Sądel, *Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (Studium historyczno-prawne)*, Wyd. Bonus Liber, Rzeszów 2008, ss. 386.

Na wstępie należy zauważyć, iż recenzowana pozycja jest publikacją rozprawy doktorskiej Autora, napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Tomasza Rozkruta na Wydziale Teologicznym PAT w Krakowie. Struktura książki jest typowa dla publikacji o charakterze czysto naukowym. Składają się na nią następujące elementy: spis treści, wstęp, pięć rozdziałów zawierających zasadniczą treść pracy, zakończenie i bibliografia. Ponadto zostały dołączone streszczenia w językach: włoskim, angielskim i hiszpańskim oraz spis treści w języku włoskim.

Tytuł książki wskazuje, w jakim zakresie kanonistyki Autor prowadził swoje badania. Przedmiot materialny tych badań został określony jako „kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego”. Formalną stroną tych badań miały stanowić przepisy dwóch kodeksów prawa kanonicznego w kontekście historii ich powstawania. Stąd podtytuł: „studium historyczno-prawne”. Mając na uwadze to, co było pierwszorzędym przedmiotem badań, wydaje się, że ten podtytuł winien być nieco zmieniony i brzmieć: „studium prawno-historyczne”, a jeszcze lepiej: „kanoniczno-historyczne”.

Uzasadniając wybór problematyki powierzania urzędów w Kościele na przedmiot swoich badań, Autor wskazuje na jej doniosłość dla dobrego funkcjonowania Ludu Bożego, jej aktualność oraz na brak całościowego opracowania tego tematu w kanonistyce polskiej. Ponadto przywołuje on również argument edukacyjny, stwierdzając, iż publikacja wyników jego badań pomoże w lepszym zrozumieniu oryginalności i specyfiki systemu powierzania urzędów w Kościele. Trudno się nie zgodzić z tymi argumentami.

Autor zrealizował swój temat w pięciu rozdziałach. W sensie ścisłym tematowi rozprawy odpowiadają dwa rozdziały: drugi i czwarty, które Autor zatytułował odpowiednio: „Powierzanie urzędu kościelnego w Kodeksie z 1917 r.” i „Powierzanie urzędów w Kodeksie z 1983 r.”. Przy tej okazji trudno nie zauważyć chyba nieuzasadnionej niekonsekwencji w tytułowaniu tych rozdziałów w kontekście tytułu całej pracy. Rozdział pierwszy i trzeci, zatytułowane odpowiednio: „Kształtowanie się instytucji powierzania urzędów w Kościele”, oraz „Odzwierciedlenie myśli Soboru Watykańskiego II w definicji urzędu i jego powierzania” mają charakter

historyczno-doktrynalny. Natomiast ostatni rozdział V, zatytułowany „Utrata urzędu kościelnego w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego” przedstawia szczegółowy problem kanoniczny różnych możliwych form utraty urzędu kościelnego w świetle obowiązujących norm. Niewątpliwie wszystkie te rozdziały stanowią konieczne dopełnienie dwóch zasadniczych, o których była mowa powyżej, przedstawiając kontekst historyczny i doktrynalno-kanoniczny właściwych norm tworzących system powierzania urzędu kościelnego. Dlatego też stanowią one o realizacji tematu pracy w szerszym zakresie.

W rozdziale pierwszym Autor przedstawił historię powierzania urzędów w Kościele poczynawszy od czasów apostołskich, aż do wydania Kodeksu z 1917 r. Oddzielny punkt tego rozdziału stanowi ukazanie historii powierzania urzędów kościelnych w Polsce. W tym, z natury rzeczy, bardzo zwartym opisie ewolucji problematyki, udało się Autorowi wydobyć najbardziej istotne elementy tejże ewolucji. Chodzi o ukazanie zarówno rzeczywistości historycznej, a więc faktów, jak i norm prawnych, które miały kształtować praktykę kościelną w tym zakresie. Główną tezę Autora, którą sformułował jako podsumowanie tego rozdziału, jest stwierdzenie, iż w Kościele od początku jego istnienia istniało przekonanie, że powierzanie urzędów kościelnych jest wewnętrzną sprawą Kościoła. Przekonanie to stanowiło podstawę do tworzenia takich regulacji prawnych, aby w jak największym stopniu ograniczyć wpływ innych czynników na ten proces.

Rozdział drugi przedstawia regulację powierzania urzędów w Kościele dokonaną przez *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 r. Autor na podstawie analizy norm kodeksowych oraz w oparciu o literaturę przedmiotu przedstawia definicje urzędu i beneficjum kościelnego, a także ich wzajemne relacje, następnie – elementy istotne prowizji kanonicznej oraz sposoby obsadzania urzędów kościelnych, i wreszcie – utratę, usunięcie i przeniesienie z urzędu kościelnego. Bardzo interesującym i ważnym uzupełnieniem tej analizy jest przedstawienie podjętych przez Stolicę Apostolską prób przeniesienia rozwiązań zawartych w normach kodeksowych do umów konkordatowych zawieranych z poszczególnymi państwami po r. 1917. Podstawowym wnioskiem, jaki Autor sformułował, jest to, iż Kodeks z 1917 r. nie wprowadził poważnych zmian w stosunku do rozwiązań, które już obowiązywały. Jedynie bardziej zaakcentował niektóre kwestie, z których najważniejszą było postawienie zasady, iż nie jest możliwe objęcie w sposób ważny urzędu kościelnego bez kanonicznego powierzenia. Zasada ta stała bowiem na straży niezależności władzy kościelnej w sprawie obsadzania urzędów kościelnych. Realizacja tej zasady w praktyce okazywała się jednak niejednokrotnie trudna ze względu na przywileje udzielone uprzednio różnym podmiotom, zarówno kościelnym, jak i świeckim, które pozwalały im zachować wpływ na obsadzanie określonych urzędów. Poza tym zasługą nowego prawa było doprecyzowanie relacji pomiędzy urzędem a beneficjum kościelnym.

Rozdział trzeci jest właściwie studium doktrynalnym reformy urzędu kościelnego w jego całokształcie, która została zapoczątkowana przez Sobór Watykański II, a następnie dopełniona

przez publikację papieskich dokumentów posoborowych i ostatecznie sfinalizowana w Kodeksie Jana Pawła II. Autor dokonał analizy odpowiednich fragmentów dokumentów soborowych i posoborowych, aby zakończyć na przedstawieniu rozumienia pojęcia „urząd”, które znalazło się w Kodeksie z 1983 r. oraz kodeksowej definicji „prowizji kanonicznej”. W podsumowaniu tego rozdziału Autor wskazał na istotę soborowej reformy urzędu kościelnego, jaką było ostateczne zakończenie systemu beneficjalnego, oraz uwypuklenie teologicznego znaczenia urzędów kościelnych. Natomiast wydaje się przesadne stwierdzenie Autora, iż nowa definicja urzędu kościelnego „otwarła możliwość pełnienia przez wiernych świeckich niektórych urzędów, z którymi niezwiązana jest władza święceń, czy jurysdykcji”. To raczej zarówno określenie urzędu kościelnego, jak i udział wiernych świeckich w pełnieniu niektórych urzędów wynikają z odnowionej, soborowej eklezjologii.

Rozdział czwarty przedstawia aktualnie obowiązujący system powierzania urzędu kościelnego. Autor analizuje normy KPK, które wprost dotyczą powierzania urzędów. Normy te stawiają określone wymogi wszystkim podmiotom biorącym udział w akcie powierzania, a także określają wymogi prawne samego urzędu, który jest przedmiotem powierzenia, oraz samą formę tego aktu. Autor słusznie omówił też te czynności prawne, które nie mają znaczenia dla aktu powierzania urzędu. Następnie została scharakteryzowana regulacja prawna każdego z etapów powierzenia urzędu, poczynwszy od różnych możliwości wyznaczenia kandydata do objęcia urzędu, poprzez nadanie tytułu, aż po akt objęcia urzędu. W podsumowaniu Autor wylicza za jednym z włoskich kanonistów dziewięć nowości, które znalazły się w regulacji powierzania urzędu kościelnego zawartej w nowym KPK, a które mogły zaistnieć dzięki odnowionemu rozumieniu tegoż urzędu.

Ostatni, piąty rozdział pracy poświęcony jest szczegółowemu zagadnieniu utraty urzędu kościelnego. Autor uznał – wydaje się, że słusznie – iż dla pełnego obrazu regulacji powierzania urzędu kościelnego konieczne jest scharakteryzowanie warunków prawnych, które decydują o zaistnieniu wakatu na tymże urzędzie. Albowiem tylko urząd wakujący może stać się przedmiotem powierzenia. Analiza norm kanonicznych regulujących kwestię utraty urzędu kościelnego we wszystkich możliwych formach pozwoliła ostatecznie Autorowi na sformułowanie wniosku, iż aktualnie obowiązująca procedura powierzania urzędów w Kościele stanowi spójny system, w który ściśle wkomponowują się normy stanowiące o utracie urzędu kościelnego. Ponadto Autor wskazał na spójność aksjologiczną norm regulujących powierzenie i utratę urzędu kościelnego. O spójności tej przesądza zasada dobra wspólnoty kościelnej, wewnątrz której i dla dobra której urzędy kościelne są ustanawiane i wykonywane.

W zakończeniu Autor podkreśla doniosłość przejrzystej procedury powierzania urzędów w Kościele dla jego życia i realizacji misji jemu właściwej. Wskazuje także na fakt, że aktualnie Kościół w znacznej większości państw posiada zagwarantowaną wolność obsadzania urzędów kościelnych, co niewątpliwie jest jego sukcesem. Taka sytuacja służy bowiem wspólnocie, gdyż

daje największą gwarancję właściwego wykorzystania urzędu kościelnego dla dobra wspólnego i poszczególnych wiernych. Podsumowując, Autor stwierdza, że „wysiłek podjęty przez Sobór Watykański II, który wytyczył ramy nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. przyczynił się do pogłębionego spojrzenia teologicznego na urząd kościelny i jego miejsce w realizacji misji zbawczej Kościoła w świecie”.

Całość pracy jest dość dobrze udokumentowana. Jeśli chodzi o bibliografię, to Autor dokonał jej klasycznego podziału na źródła i literaturę. Literatura przedmiotu została usystematyzowana zgodnie z przyjętymi zasadami, czyli według porządku alfabetycznego wyznaczonego nazwiskami cytowanych w pracy autorów. Literatura ta składa się przede wszystkim z pozycji w języku polskim, włoskim i hiszpańskim. Mało, albo prawie wcale, Autor korzystał z myśli kanonistów francuskich, amerykańskich, czy też kanonistów z obszaru języka niemieckiego. Zwłaszcza ten ostatni brak daje się odczuć w treści pracy. Chodzi o to, że pozbawiona jest ona prawie w ogóle krytyki aktualnego stanu prawnego. Tymczasem taka krytyka jest podnoszona i dyskusja kanonistów, a także teologów, trwa. Dyskutowane kwestie dotyczą chociażby uczestnictwa wiernych świeckich w procesie wyłaniania kandydata na urząd kościelny, czy sprawy przenoszenia biskupów diecezjalnych. W omawianej publikacji nie znalazły się żadne odniesienia do tych kwestii.

Za nieporozumienie należy uznać też usystematyzowanie wykorzystanych w pracy źródeł według porządku alfabetycznego wyznaczonego w tym przypadku według różnych kryteriów – raz wg autora, innym razem według tytułu dokumentu. Powoduje to kompletne pomieszanie, a przecież wiadomo, że różne dokumenty pochodzą z różnych źródeł i posiadają różną rangę. Należało zatem przyjąć albo kryterium historyczne, albo kryterium pochodzenia tych źródeł, albo kryterium mieszane. W ten sposób czytelnik mógłby się łatwo zorientować, jakiej rangi dokumenty odnosiły się do szeroko rozumianej kwestii urzędu kościelnego. Za szczególne kuriozum należy uznać umieszczenie przez Autora w wykazie źródeł prywatnego zbioru różnych dokumentów, ale też homilii i przemówień abp. Józefa Kowalczyka. Jeśli już Autor korzystał z jakiegoś dokumentu tam zawartego, a który mógł zostać uznany za źródłowy, to należało go wyszczególnić, podobnie jak to zostało zrobione przy okazji dokumentów soborowych.

Jeśli chodzi o stosowanie aparatu krytycznego, to jest ono odpowiednie – racjonalne, przejrzyste i konsekwentne. Także język pracy jest adekwatny do przedmiotu. Jednocześnie jest on dowodem na to, że kanonistyka jest pod tym względem dość skostniała. Bardzo trudno jest wypracować nowe pojęcia, które mogłyby w sposób pełniejszy oddawać rzeczywistość teologiczną urzędu kościelnego, a jednocześnie nie utracić pewnej ciągłości znaczeniowej wypracowanej przez tradycję kanoniczną. Należy wyrazić uznanie Autorowi, że stając przed różnymi dylematami językowymi w swojej pracy dokonywał na ogół racjonalnych wyborów (jak chociażby przy pojęciu „utruty” urzędu) i nie dał się ponieść „radosnemu nowotwórstwu leksykal-

nemu”, które niekiedy kwitnie w obcojęzycznej literaturze przedmiotu, doprowadzając czasem do kompletnych nieporozumień.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż książka autorstwa ks. Janusza Sądela, stanowi wartościową pozycję z zakresu nauki prawa kanonicznego. Jest godna polecenia nie tylko kanonistom specjalizującym się w problematyce związanej z księgą I *Kodeksu prawa kanonicznego*, ale także tym wszystkim, którzy na co dzień zajmują się administracją kościelną.

Ks. Piotr Steczkowski